

⁹ Там само. – С. 32.

¹⁰ Грошевой Ю.М. Проблеми загальної частини проекту кримінально-процесуального кодексу України // Правова держава Україна: проблеми, перспективи розвитку. Короткі тези доповідей та наукових повідомлень республіканської науково-практичної конференції 9 – 11 листопада 1995 р. – Харків, 1995. – С. 286.

¹¹ Грошевой Ю.М. Проблеми загальної частини проекту кримінально-процесуального кодексу України // Правова держава Україна: проблеми, перспективи розвитку. Короткі тези доповідей та наукових повідомлень республіканської науково-практичної конференції 9 – 11 листопада 1995 р. – Харків. – 1995. – С. 287.

Бабаєва О.В.,

*аспірант кафедри кримінального процесу
Національної юридичної академії України
ім. Ярослава Мудрого*

СУТНІСТЬ І ЗНАЧЕННЯ СТАДІЇ ПОПЕРЕДНЬОГО РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ СУДДЕЮ

Особливе місце в теорії і практиці кримінального процесу відводиться судовій діяльності, тому що тільки суд вирішує основне питання кримінального процесу – про винність або невинність особи, про застосування або незастосування до неї покарання. Історія розвитку кримінального процесу свідчить, що кримінально-процесуальна наука приділяє постійну увагу проблемам судової діяльності на різних стадіях кримінального судочинства, у тому числі й на стадії віддання до суду. Прийняті в останні роки в Україні закони про судову систему, а також підготовка до прийняття нового Кримінально-процесуального кодексу України сприяли перебудові діяльності як досудових, так і судових органів, повороту їх у бік захисту прав і свобод особи [9, 10, 11]. З огляду на напрямок розвитку законодавства необхідно проаналізувати нові положення, що стосуються провадження справ у суді першої інстанції – у стадії попереднього розгляду кримінальної справи суддею¹.

Попередній розгляд кримінальної справи суддею – самостійна стадія кримінального процесу, у якій суддя одноосібно перевіряє наявність правових і достатність фактичних підстав для розгляду справи в судовому засіданні. Зазначена стадія вирішує завдання кримінального процесу у властивій їй процесуальній формі, яка визначає специфіку процесуального становища суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності, засобів доказування, правозахисних механізмів, процесуальних рішень і повноважень органів і посадових осіб, які провадять кримінальний процес.

Спрямованість діяльності судді в розглядуваній стадії на перевірку дотримання вимог кримінального, кримінально-процесуального та інших законів і підготовка належних умов для розгляду справи в судовому засіданні дають підставу погодитися з характеристикою стадії попереднього розгляду справи як контрольної й, водночас, підготовчої, яка наводиться в роботах С.А. Альперта, М.І.Бажанова, І.М. Гальперіна, С.Ф. Шуміліна, В.С. Зеленецького, В.З. Лукашевича, В.А. Познанського та інших процесуалістів. Як вбачається, рішення, прийняті в цій стадії з питань, зазначених у ст.237 КПК України, мають контрольний (перевірочний) характер. Разом із тим дії судді з питань, що підлягають вирішенню у зв'язку з підготовкою справи до судового розгляду, встановлених ст. 253 КПК України, мають підготовчий характер. Таким чином, суддя зобов'язаний з'ясувати обставини як процесуального, так і матеріально-правового характеру [4, с.110].

У справі, що надійшла від прокурора, суддя з'ясовує щодо кожного з обвинувачених питання: чи підсудна справа суду, на розгляд якого вона надійшла; чи немає підстав для закриття справи або її зупинення; чи складено обвинувальний висновок відповідно до вимог цього Кодексу; чи немає підстав для зміни, скасування або обрання запобіжного заходу; чи не було допущено під час порушення справи, провадження дізнання або досудового слідства таких порушень вимог цього Кодексу, без усунення яких справа не може бути призначена до судового розгляду (ч.1 ст. 237 КПК України). Перелік питань значно скорочено, проте можна погодитися з тим, що “всі вони спрямовані на перевірку законності і обґрунтованості дій і рішень органів дізнання, слідства і прокурора в зв'язку з порушенням кримінальної справи й її досудовим розслідуванням”[6,с.68].

Отже, завданнями стадії попереднього розгляду кримінальної справи суддею є:

- 1) перевірка законності обрання запобіжного заходу й складання обвинувального висновку;
- 2) перевірка по кожній справі матеріалів досудового слідства для вирішення питання про рух справи;
- 3) проведення всіх необхідних організаційних заходів для своєчасного, повного та всебічного судового розгляду.

Доцільним здається введення новели, яка стосується безпосередньо підготовчих дій судді, а саме, що в цій стадії процесу суддя вирішує питання, що стосується дослідження доказів у судовому розгляді. Відповідно до ч. 2 ст. 253 КПК України за наявності підстав вважати, що в стадії судового розгляду відповідно до ст. 299 цього Кодексу будуть досліджуватися лише деякі докази або вони не будуть досліджуватися взагалі, суддя вправі викликати в судові засідання тільки тих осіб або витребувати лише ті докази, про допит чи дослідження яких надійшли клопотання від учасників судового розгляду.

Чинний КПК України закріплює такий порядок попереднього розгляду справи, який передбачає одноосібний розгляд справи суддею за обов'язковою участю прокурора. Про день попереднього розгляду справи повідомляються також інші учасники процесу, однак їх неявка не перешкоджає розгляду справи (ч. 1 ст. 240). Встановивши це положення, законодавець тим самим розширив гарантії забезпечення прав обвинуваченого, а також інших учасників процесу в цій стадії процесу.

Існуючий порядок вручення обвинуваченому копії обвинувального висновку обмежує, на наш погляд, право обвинуваченого на захист. На стадії попереднього розгляду справи в обвинуваченого та його захисника з'являється можливість заперечувати проти обвинувального висновку – підсумкового документу звинувачення, але вони не мають такої можливості. В той же час згода або незгода судді з висновками органів досудового слідства впливає на рішення у цій стадії процесу. Вважається за необхідність змінити порядок вручення копії обвинувального висновку. Доцільно, щоб прокурор після затвердження обвинувального висновку вручав його копію обвинуваченому[8, с.16-18].

Дійсно, така норма значно б розширила права обвинуваченого в стадії попереднього розгляду справи, дала змогу обвинуваченому та його захиснику звертатися до суду з обґрунтованими клопотаннями, а також гарантію прийняття законного рішення по справі.

Частина 3 ст. 240 КПК передбачає, що при попередньому розгляді справи в разі необхідності ведеться протокол. Назване положення, з нашого погляду, є достатньо розмитим і неточним. Яким може бути “випадок необхідності” і хто може його встановити? З нашої точки зору, законодавець повинен сам встановити обов'язковість ведення протоколу в стадії попереднього розгляду справи суддею, тому що, незважаючи на проміжне становище, яке займає розглядувана

процесуальна стадія, у ній можуть бути розв'язані також і питання про закриття кримінальної справи як за реабілітуючих, так і nereабілітуючих підстав (ч.1 ст.248 КПК).

Доречно зазначити, що аналіз положень ст. 248 КПК щодо підстав закриття кримінальної справи (обставини, передбачені ст. 6, ч.1 ст. 7, статтями 7¹, 7², 8, 9, 10, 11¹ КПК) дозволяє дійти висновку, що в стадії попереднього розгляду можуть бути вирішені не тільки ті справи, які надійшли в суд з обвинувальним висновком, але й ті, що направлені в суд для вирішення питання про звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності [6, с.69]. Проте, положення глави 23 КПК України не повною мірою можуть забезпечити повне вирішення цих питань. Ідеться про те, що суддя, отримавши матеріали справи для вирішення питання про звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності, для винесення законного й обґрунтованого рішення повинен їх перевірити. А як йому належить це зробити – опосередковано чи безпосередньо, тобто обмежитися вивченням матеріалів справи чи все-таки шляхом проведення слідчих дій?

На нашу думку, законодавцем у цій стадії процесу мають бути прийняті положення, що встановлюють право судді провадити слідчі дії по засвідченню й перевірці підстав припинення кримінальної справи (допити тощо).

Крім змін, яких зазнала розглядувана стадія кримінального процесу, з'явилися також істотно нові положення.

Новим у цій стадії є те, що суддя з'ясовує питання про наявність підстав для притягнення до кримінальної відповідальності інших осіб, тільки за клопотанням прокурора, обвинуваченого, його захисника або законного представника, потерпілого або його представника (ч.2 ст.327 КПК). За клопотанням прокурора, потерпілого або його представника, суддя з'ясовує питання про те, чи є підстави для кваліфікації дій обвинуваченого за статтею Кримінального кодексу України, яка передбачає відповідальність за більш тяжкий злочин, або для пред'явлення йому обвинувачення, яке до цього не було пред'явлено (ч.3 ст. 237 КПК). Ці положення можна розцінювати як посилення розмежування принципу змагальності в кримінальному судочинстві і позбавлення суду прояву в його діяльності обвинувальних ознак. Звичайно, суддя не вправі за власною ініціативою вживати заходів по доведенню вини обвинуваченого, але саме він остаточно визначає підстави для повернення кримінальної справи на дослідження (при задоволенні суддею клопотання сторони обвинувачення або захисту про повернення справи на додаткове розслідування з підстав, передбачених ч.2 і 3 ст. 237 КПК України).

При цьому суд не позбавлений ініціативи повернення справи на дослідження. Частина 1 ст. 246 КПК України надає право судді за власною ініціативою повернути справу на додаткове розслідування у випадках, коли під час порушення справи, провадження дізнання або досудового слідства були допущені такі порушення Кримінально-процесуального кодексу, без усунення яких справа не може бути призначена до судового розгляду.

У переліку рішень, які приймає суддя за результатами попереднього розгляду справи (ст. 244 КПК), з'явилося одне нове: суддя своєю постановою повертає справу прокуророві для усунення виявлених порушень у випадку, якщо останнім були суттєво порушені вимоги статей 228-232 КПК. Постанова оскарженню не підлягає, на неї може бути внесено подання прокурором (ст.249¹ КПК).

У науці кримінального процесу не склалося єдиного розуміння проблеми достатності доказів в аналізованій стадії [1, 3, 5, 7], до того ж за новою редакцією ст. 237 КПК України суддя не з'ясовує стосовно кожного з обвинувачених питання про достатність доказів для призначення справи до судового розгляду. Таким чином, може скластися враження, що оцінки доказів у цій стадії вже не існує. Проте в силу специфічних особливостей розглядуваної стадії та рішень, які приймаються суддею, такий однозначний висновок є неправильним.

Як уже було зазначено, відповідно до п. 5 ст. 244 та ч. 1 ст. 248 КПК в цій стадії процесу суддя має право закрити кримінальну справу за обставинами, передбаченими ст. 6, ч. 1 ст. 7, статтями 7¹, 7², 8, 9, 10, 11¹ КПК України. Для прийняття законного й обґрунтованого рішення про реабілітацію обвинуваченого або звільнення від кримінальної відповідальності, необхідно зробити категоричний висновок про встановлення обставин предмета доказування і визнання їх достатніми для закриття кримінальної справи. “Категоричність висновків означає, що суд дійшов до єдино можливих суджень, які виключають будь-яке інше рішення у справі, і знання суддів є обґрунтованими досліджуваною у справі сукупністю доказів”. Інакше кажучи, суд дійшов до істинних, вірогідно доказаних знань.

З урахуванням вищевикладеного можна зробити висновок про те, що стадія попереднього розгляду справи відіграє важливу роль у кримінальному судочинстві, а її проміжне становище між досудовим слідством і судовим розглядом не зменшує її значення, а, навпаки, надає їй істотної ваги у вирішенні завдань кримінального судочинства.

Література

1. Алексеев Н.С., Лукашевич В.З. Должен ли суд оценивать доказательства в стадии предания суду // Правоведение. – 1958. – № 3. – С. 77.
2. Грошевой Ю.М. Сущность судебных решений в советском уголовном процессе. – Харьков: Вища школа. Изд-во при Харьк. ун-те, 1979. – 144 с.
3. Крупаткин Л.Г. Оценка доказательств в стадии предания суду в советском уголовном процессе // Учен. зап. Харьк. юрид. ин-та. – 1955. – Вып. 6. – С. 27.
4. Кудин Ф.М., Костенко Р.В. Достаточность доказательств в уголовном процессе. – Краснодар: КГАУ, 2000. – 160 с.
5. Лупинская П.Л. Достаточная совокупность доказательств как гарантия законности решений // Гарантии прав личности в советском уголовном процессе и праве. – Ярославль, 1979. – Вып. 4 – С. 230.
6. Нове у кримінально-процесуальному законодавстві України / За ред. Ю.М. Грошевого. – Харків: Право, 2002. – 150 с.
7. Нуркаева М.К. Особенности оценки доказательств в стадии предания обвиняемого суду // Доказывание по уголовным делам: Межвуз. сб. – Красноярск, 1986. – С. 168.
8. Побегайло Г.Д. Предание суду: Учебное пособие. – М.: Всесоюз. заочный ин-т, 1982. – 25 с.
9. Про внесення змін до кримінально-процесуального кодексу України: Закон України від 21 червня 2001 р. // Офіційний вісник України. – 2001. – № 25. – Ст. 1142.
10. Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу // Офіційний вісник України. – 2001. – № 34. – Ст. 1578.
11. Про судоустрій України // Офіційний вісник України. – 2002. – № 10. – Ст. 441.

¹ Назва глави 23 КПК України “Віддання обвинуваченого до суду і підготовчі дії до судового засідання” змінено Законом України від 21 червня 2001 р. “Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України” на “Попередній розгляд справи суддею” [9].